

'S GRAVENHUIZE

door C. HOEK

IN het jaarverslag van de Monumentencommissie van de provincie Zuid-Holland over 1938 treffen wij op bladzijde 15, onder het hoofd Kethel, het volgende aan:

'Tegenover de Hervormde kerk te Overschie ligt aan de holle zijde van de bocht van de Schie, in den polder, thans gemeente Kethel een onregelmatig gevormd en 'hobbelig' stuk weiland, zich uitstrekkend tot achter de boerderij 's'-Gravenhuize'. (In deze boerderij bevindt zich een gevelsteen met het jaartal 1632).

'Hier zijn in den grond sporen van oude bebouwing aangetroffen, terwijl in droge zomers de verkleuring van het gras oude fundeeringen doet vermoeden. Voor zoover bekend, wordt deze nederzetting in oude geschiedbronnen niet vermeld, mogelijk kan een luchtfoto hier opheldering geven.'

Nu, bijna 25 jaar later, zijn de dagen van de genoemde boerderij geteld, want graafmachines zullen dwars door het terrein een nieuw kanaal aanleggen in verband met verbetering van de Schie ten behoeve van de binnenscheepvaart. Om antwoord te kunnen geven op de vraag, of aan de uitvoering van deze werkzaamheden een archeologisch onderzoek vooraf dient te gaan, is getracht de oudste geschiedenis van het terrein en de boerderij op te sporen. Van de boerderij was tot nu toe alleen bekend dat deze in de eerste helft van de zeventiende eeuw toebehoorde aan Dirck Claesz. Pansser, vroedschap van Schiedam en na hem aan zijn erfgenamen.

Inderdaad blijkt Dirck Pansser reeds op 17 september 1611 eigenaar te zijn; de hoogheemraden van Delfland geven hem dan toestemming om zijn boomgaard naar de waterkant toe te vergroten, mits hij op zijn kosten de kade weer zal doen aanleggen ¹⁾).

Een belangrijk gegeven bevat een laat zestiende eeuws morgenboek van Kethel ²⁾). Bij de opsomming van de landen in de Oost-abtspolder gelegen blijkt 's Gravenhuize met het smalle perceel grond, waarop het staat en dat zich uitstrekt langs de Schie tot aan de boerderij het huis te Riviere, niet tot deze polder gerekend te worden. Het land wordt 's Gravenland genoemd, iets wat bevestigd wordt door het cohier van de tiende penning van Kethel

van 1561 ³⁾). De polder 's Gravelandt in dit cohier wordt beschreven vanuit het oosten doorgaande tot aan de stadsvest van Schiedam. De omschrijving van het eerste perceel luidt a.v.:

'Willem Jorisz. bruyckt dit eerste weer ofte gehieten den dijk groet VI margen; inde eerste bruyckt hij van die heere van Wasse-naer II margen weylants streckende van zijn hofstede of tot dat huys te Revier ende eensdeels die polderwech toe, hebbende ande suydtoestsijde die Schiedamsche Schie ende ande noertwestzijde die oestabspolder, voer een weer ghemeen leggende met dese na-volgende, die II margen des jaers om X lb 10 sc., coemt de X en penninck 1 lb 1 sc.

Idem bruyckt II margen in eygendom mit selve gemeen als voer getaxeert die margen tot vijf lb vijf sc facit X lb X sc coemt de X en penninck 1 lb 1 sc.

Idem bruyckt II margen vanden kinderen van Cornelis Dircksz. van Bleyswijck tot Delft gemeen leggende als voer des jaers om XX lb coemt den X en penninck II lb.'

Twee dingen leert ons het bovenstaande, in de eerste plaats dat het perceel land 'de dijk' heet en in de tweede plaats dat het deel uitmaakt van een complex landen, die 's Graveland heten en die groter zijn dan het poldertje van die naam, ten noorden van Schiedam, dat er wel in zijn geheel deel van uitmaakt. De geschiedenis van 's Gravenhuize moeten wij zien als een onderdeel van een groter geheel en met dit laatste dienen wij ons eerst bezig te houden.

In het begin van de veertiende eeuw treffen wij in de buurt van Schiedam belangrijke grafelijke domeingoederen aan, waarvan wij de omvang het best leren kennen uit de rekening van Enghebrecht van Voorschoten (rentmeester van Noord-Holland over het jaar 1317 ⁴⁾). Deze bestaan uit in erfpacht uitgegeven erven binnen de stad Schiedam, landerijen die eveneens verpacht worden en het visrecht bij de sluis aldaar. Deze domeinen komen helemaal achter in de rekening voor en dat heeft zijn reden; zij zijn nl. eerst sedert enkele jaren aan het grafelijk domeinbezit toegevoegd, zodat zij een nieuwe post in de rekening vormen.

Om tot de oorsprong van dit goed te komen, dienen wij terug te gaan tot omstreeks 1160. Wij bevinden ons dan in een transgressie periode, dit wil zeggen dat de zeespiegel stijgt ten opzichte van het landoppervlak en dit heeft ten gevolge dat rond de tegenwoordige Nieuwe Maas grote verwoestingen veroorzaakt worden

en dat landerijen, die oorspronkelijk zonder bescherming van dijken bewoonbaar waren, nu overspoeld worden. Dit is o.a. het geval aan weerszijden van de kreek de Schie. Meer westelijk, vanaf Spierinkshoek westwaarts is reeds een oudere bedijking aanwezig. Om aan de vernielingen paal en perk te stellen, wordt op kosten van de abdij van Egmond een dijk gelegd vanaf Spierinkshoek tot aan de Schie, waar deze aansluit op een dam door dit water heen, en op een stelsel dijken rond de polder Galchhoek en de Spaanse polder. De juiste plaats van deze dam valt nu met zekerheid vast te stellen, daar de strook land waar 's Gravenhuize op staat niets anders is dan de oude dijkzate en zelfs de naam blijkt nog in 1561 in zwang te zijn. De dijk naar Spierinkshoek draagt nu nog de naam van Oude Dijk. De oude Dam in de Schie heeft dus verder oostelijk gelegen dan dr. K. Heeringa in zijn studie over de oudste geschiedenis van Schiedam ⁵⁾ heeft aangenomen, nl. bij de rolbrug bij de boerderij het huis te Riviere, overigens zonder bewijs.

In de loop van ongeveer driekwart eeuw worden aan weerszijden van de Schiemonnd bedijkingen uitgevoerd, nl. in het westen de polder Nieuwland, in het oosten de polders 70 morgen, Matenesse en een klein poldertje, ten westen tegen Matenesse aangedijkt, waarvan de kade ongeveer vanaf de Koemarkt via de Hoogstraat, Grote Markt, Boterstraat en Emmastraat op de dijk van Matenesse ten oosten van de Singel aansluit. De Schie wijkt in zijn loop nog af van het tegenwoordige tracee, en slingert zich oostwaarts om de Hoge Hem heen. Het oude beloop laat zich zowel aan de hand van grondboringen als aan luchtfoto's herkennen.

Door het leggen van een dam dwars door de Schie heen wordt daarna het gesloten dijkfront aanzienlijk verkort. Dit is op zich zelf echter een kostbaar werk en wordt door twee partners uitgevoerd, enerzijds de graaf en anderzijds de ambachtsheer van Kethel, die tot het geslacht Van Wassenaer behoort, en wiens uitgebreid bezit hem financieel zeker tot deelname in staat stelt.

Met de inpoldering van het achter de dam gelegen gebied is tevens de Schie verbeterd door afsnijding van de grote bocht bij de Hem, wat zeker de afwatering ten goede gekomen is. De revenuen van deze bedijking zijn door de partners gedeeld. Het land ten westen van de *nieuwe* Schieloop is aan Van Wassenaer toegewezen, dat ten oosten hiervan aan de graaf. Tot dit land behoren ook de nu ten dele overbodig geworden binnendijken, zoals de

dijkzate bij 's Gravenhuize en de dijk van de polders Nieuwland en Galchhoek. De tienden van het gehele gebied blijven aan Van Wassenaer, zoals blijkt in 1365 als Dirc van Wassenaer Oudzier van Cralingen beleent met de tienden op den Hem, zoals deze en zijn ouders het van Dircs voorouders in leen hielden ⁶⁾, en reeds in 1326 beleent Philips van Wassenaer zijn neef Heynric Heren Dircxzoon met tienden, welke blijkens een aantekening van omstreeks 1330 in 's Gravenland liggen ⁷⁾.

Dit nieuwe grafelijke domein maakt deel uit van de bruidschat van Ver Aleyd, zuster van graaf Willem II bij haar huwelijk met Jan van Avesnes in 1246. Een ander gebied, op gelijke wijze ontstaan door het leggen van een dam in een riviermond, het ambachtje Rotterdam, behoort hier ook toe. Wij mogen de aanleg van beide dammen stellen op omstreeks 1240-1245.

Ver Aleyd zal zich in de eerste jaren niet veel aan deze poldertjes, onbeduidend onderdeel van haar bezit, gelegen hebben laten liggen, maar na de dood van haar broers Willem in 1256 en Floris in 1258, voogdes geworden van haar vierjarig neefje Floris V, leeft haar belangstelling voor dit Hollandse bezit bij de Schiemond op. Indien nl. het vierjarige kind zou overlijden, zou een van haar zoons zijn rechten op Holland kunnen doen gelden en in zo'n geval zou een Henegouwse basis in het hart van Holland onschatbare diensten bewijzen. Zij begint met aankopen van land op de oostelijke oever, nl. het kleine hierboven genoemde poldertje bij Matenesse met enkele percelen land ten oosten hiervan binnen Matenesse gelegen. Op het nieuwverworven terrein wordt een begin gemaakt met de bouw van een grote burcht, die o.a. een zeer zware donjon bevat en een groot omwald plein met hoektorens, ⁸⁾.

Op 5 december 1262 krijgt zij toestemming in haar ambacht een zelfstandige parochiekerk te stichten ⁹⁾, maar de loop van de politieke gebeurtenissen maken (voorlopig) een einde aan haar activiteiten en op 24 oktober 1268 vinden wij in een acte een opsomming van haar bezit aldaar ¹⁰⁾.

Allereerst is er sprake van het kasteel het huis te Riviere en het land dat aldaar door haar gekocht is; verder het land tussen de beide dammen in de Schie gelegen, de hofsteden, de visserij met de sluizen en het gerecht aldaar.

In wezen is dit al de kern van het grafelijk domein in 1317; de hofsteden zijn kleine percelen grond tegen een vaste erfpacht uit-

gegeven om er huizen op te bouwen. Dat Aleyd, later gesteund door haar zoon Floris, de oude plannen niet laat varen, blijkt vooral uit de transactie, die zij op 18 maart 1272 met Dirc van Wassenaer aangaat¹¹). Zij koopt dan van hem alles, wat bij de aanleg van de Schiedam aan Wassenaer gekomen is, met uitzondering van het tiendrecht. Van belang is de volgende passage uit de acte, waarbij Dirc verklaart het volgende te verkopen:

‘al mien ambuecht ende mien gerechte, dat ic hebbe ten Niewendamme van der westziden den moelenwerve, die bewest den Niewendamme staet, an die nortside van der Schie oestwaert (strekende) tot an ’s graven ambucht ende zuetwaert tot der halver Schie ende nortwart tot an dien diecscloete, die benorden den dike gaet. Ende ic sal behouden die scouinghe van der Drussatenlande. Vort hebbic hore verkoecht omme die vorghenomede penninghe al die visscherie die ic hadde van den Oudendamme tot uet in die Maze alsoe verre als zoe mien was. Vort sal mien vroue hebben dat ambucht alsoe verre buten den dike als siet hevet up den dike ende het mien es.’

Het omschreven gebied loopt dus vanaf de dam in de Schie, tussen dit water en de binnendijksloot van de polder Nieuwland tot aan ’s Gravenambacht. ’s Gravenambacht kennen wij uit meerdere acten, het is een deel van Overschie, nl. de Kleinpolder, Spaanse-, Blijdorpse- en Oudendijksepolder, Schieveen en Zestienhoven. De westelijke grens bij de Schie ligt tegenover ’s Gravenhuize. Het gebied van Ver Aleyd heeft hiermee zijn grootste uitbreiding gekregen en kort hierna gaan weer delen verloren. Zo schenkt zij zelf op 5 september 1276 aan het gasthuis te Schiedam land te Matenesse, waarvoor dit op zijn beurt de tienden, die aan Theodericus Bokel behoord hebben, aan de abdij van Koningsveld afstaat¹²).

De 18 morgen land liggen blijkens het kaartboek, door de landmeter Jan Jansz. Potter (1571) gemaakt voor het St. Jacobsgasthuis, juist ten oosten van de latere Broersvest, terwijl de tienden, waarvan sprake is, gelegen zijn in het poldertje, door Ver Aleyd gekocht, dus ten westen van de Broersvest. Na de dood van Ver Aleyd komen de bezittingen langs de Schie aan haar zoon Floris, die op 10 juli 1298 overleden blijkt te zijn¹³). Zijn erfgenaam is zijn broer Jan van Avesnes, die in 1299 graaf van Holland wordt, waarmede tenslotte na veertig jaar het doel van zijn moeder be-

reikt is. Het Van Avesnes bezit en de grafelijke domeinen worden nu verenigd en zo treffen wij deze dus in de rentmeestersrekening van 1317 aan.

Wij zullen ons bepalen tot de landerijen. De hofsteden blijven hier buiten beschouwing, hoe aantrekkelijk het onderwerp ook is, daar men met behulp van deze hofsteden precies de plaats van de oudste bebouwing van Schiedam kan bepalen. Opgemerkt zij alleen dat het domein in zijn geheel jaarlijks ruim 150 lb opbrengt, waarvan de landpacht ruim 123 lb bedraagt. De opbrengst per morgen is iets meer dan 1 lb gemiddeld, zodat het oppervlak ruim 100 morgen bedraagt. Gaan wij nu in de latere rekeningen na wat deze landpacht blijft opbrengen, dan daalt het bedrag steeds verder. In 1334 is het bijna 110 lb, tien jaar later ligt het bedrag al beneden de 80 lb. De oorzaak hiervan ligt in het steeds verder vervreemden van domeingoederen door de graaf, indien deze krap bij kas is.

Zo krijgt op 5 november 1333 Gherit van Scie een stuk land, gelegen juist ten noorden van de stadsvest in 's Gravenland¹⁴). In 1317 blijkt hij jaarlijks 9 lb pacht te betalen, zodat wij hier met een perceel van ongeveer 9 morgen te doen hebben.

Op 21 november 1339 krijgt Dirc van Matenesse het grafelijk kasteel met de boomgaarden en 11 morgen 4 hont land aan de Oudedijk, genaamd op den Hem¹⁵). De ligging van de boomgaarden blijkt uit het archief van het Karthuizerklooster bij Geertruidenberg¹⁶). Een zoon van de zuster van Dirc van Matenesse, Dirc van den Berghe, schenkt nl. aan dit klooster al zijn bezit binnen de stad Schiedam. Dit zijn erfrenten, spruitende uit het in erfpacht uitgeven van landen, ten behoeve van huizen, tuinen enz.

Uit de specificatie van de complexen blijkt, dat dit het gehele oostelijke stadsdeel omvat, dus de buurt van de Krepelstraat en het Broersveld, tot aan de Boomgaardstraat (nu Achterweg). Hier vinden wij dan ook geen grafelijke hofstedenhuur.

Dat dit niet het eerste stuk van het grafelijke domein is, dat de van Matenesse's verworven hebben, blijkt op 26 mei 1345 als Daniel van Matenesse de goederen van zijn broer Dirc erft, want dan blijkt ook reeds hun vader Dirc Bokel uter Nesse 13 morgen 2 hont land, genaamd de Hoge Hem, van de graaf in zijn bezit gekregen te hebben¹⁷).

Opnieuw verdwijnt een stukje domein als de graaf op 13 mei

1355 aan de stad Schiedam $3\frac{1}{2}$ morgen land verkoopt ¹⁸⁾, maar de uiteindelijke liquidatie volgt op 2 juli van dit jaar, wanneer aan Daniel van Matenesse 53 morgen land wordt overgedragen, nl 27 morgen in 's Graveland ten vrij eigen en hierop aansluitend 9 morgen land onder leenverband en op de oostoever van de Schie 17 morgen ook onder leenverband ¹⁹⁾.

De grafelijke rentmeester geeft in dit jaar in zijn rekening van de percelen de pachters en de pachtprizen, maar tekent erbij aan dat de inkomsten niet meer aan de graaf behoren en hierna verdwijnt de landpacht ook uit de rekeningen ²⁰⁾.

Wat de van Matenesse's met hun verworven bezit gedaan hebben? Delen van het als allodiaal ontvangen land zijn verkocht, soms onder leenverband, bijv. 3 morgen $1\frac{1}{2}$ hond in 's Graveland, dat nog tot 9 januari 1646 leenroerig blijft ²¹⁾, ook de dijk van de polder Nieuwland wordt op 5 april 1390 aan een bastaardzoon van heer Daniel in leen gegeven ²²⁾. Op 28 juni 1405 krijgt Adriaen van Matenesse ter gelegenheid van zijn huwelijk met Alijd van Spangen van zijn vader o.a. wat nog rest van de oude grafelijke domeinen, nl. naast het kasteel het huis te Riviere c.a., de verschillende percelen in de Hem, de westkade met het buitenland langs de Schie tussen de Hem en Overschie, genaamd de Ommeloop en op de noordelijke oever van de Schie de dijk lopende vanuit het oosten tot voorbij de Hardersheul ²³⁾. En met dit laatste perceel zijn wij weer terug bij 's Gravenhuize, wat blijkt op 20 november 1413, want dan krijgt Adriaen deze goederen van de graaf ten vrij eigen ²⁴⁾, waarbij de 9 morgen land ten noorden van de Schie omschreven worden als strekkende vanaf de hofstad van Jan Danielsz. tot Hardersheul en vandaar westwaarts tot aan het land van Jan Goeswijnsz. Hardersheul is de uitwatering van de polderwatering in de Schie en vergelijken wij nu deze omschrijving met die van het eerste perceel van 's Graveland in het cohier van de tiende penning van 1561, dan blijkt hier duidelijk sprake te zijn van het zelfde land, zij het dan dat in 1413 het perceel verder naar het westen doorloopt.

Wij hebben tevens in dit jaar dus de eerste vermelding van de boerderij. Dat het complex spoedig door Adriaen van Matenesse verkocht is blijkt uit het feit, dat twee dagen later hij voor zijn vrouw een nieuwe lijftochtsbrief opstelt, waarin deze goederen niet meer genoemd worden ²⁵⁾. Een deel hiervan blijken in begin

van de zestiende eeuw in eigendom gekomen te zijn van het St. Barbaraklooster te Delft, doch het archief van dit klooster heeft zo sterk geleden bij de grote stadsbrand van Delft in 1536, dat hierin geen aankomstitels van deze landen meer aanwezig zijn.

's Gravenhuize duikt weer in de geschiedbronnen op, wanneer op 25 april 1455 Kerstant van Alckemade het aan zijn zoon Dirc schenkt, ter gelegenheid van diens huwelijk met Margriet Huge Pieter Nevedochter ²⁶). Er behoort dan nog steeds 9 morgen land bij; de jaarlijkse opbrengst bedraagt 50 lb Hollands ²⁷). Kerstant treffen wij voor het eerst aan in de leenregisters van Wassenaar op 16 april 1450, wanneer hij beleend wordt met de hofstad Leeuwensteyn en 6 morgen land te Voorburg. Aan de hand van de verlijen van deze hofstad kunnen wij de filiatie volgen. Op 20 november 1469 volgt Dirc zijn overleden vader op en op zijn beurt wordt hij op 25 februari 1493 door zijn zoon Kerstant opgevolgd ²⁸).

Op 15 februari 1497 vindt een transactie plaats, die 's Gravenhuize betreft. Mr. Pouwels van Amerzoyen, echtgenoot van Rus-sent Dircsdochter van Alckemade, koopt het complex aan de Schie uit de gemene boedel, waarmee het in een nieuw geslacht komt ²⁹). Mr. Pouwels is een man van gewicht, hij is pensionaris van Dordrecht en weet van de graaf toestemming te verkrijgen dat zijn dochter Agatha als non opgenomen zal worden in de beroemde abdij van Rijnsburg. Maar wat gebeurt, de abdis van Rijnsburg weigert de nieuwe zuster op te nemen, daar zij niet deftig genoeg is. Rijnsburg is in Holland het klooster waarin uitsluitend dochters van de oude hollandse adel opgenomen worden. Meester Pouwels laat het er beslist niet bij zitten en zo vinden wij tientallen notities over dit geschil, dat tot voor de Hoge Raad van Mechelen gevoerd wordt ³⁰). In 1495 wordt de rentmeester van de abdij gelast om te trachten tot een vergelijk te komen: 'Die selve opten XII ten dach in Octobry in den Hage gereden om meester Pouwels van Amersoeijen te spreecken van der proven, die mijn genadichge here voir sijn dochter alhier gegeven hadde'.

Een jaar later vinden wij in de rentmeestersrekening: 'Item gegeven meester Jacop, secretaris van mijn vrou van Ravesteyn, voir sijn reyskosten ende erbeyt 27 lb bona om te hove (d.i. te Mechelen) te volgen, bij beveel van mijn vrou van Ravesteyn, angaende die saken van meester Pouwels'. Op 12 mei 1497 blijkt de zaak nog niet geregeld te zijn, maar genoeg hierover.

Een ander proces door mr. Pouwels gevoerd voor het Hof van Holland is van meer belang voor ons. Hij procedeert dan met de stad Delft en wel over 's Gravenhuize. Deze stad heeft tijdens de Jonker Fransen oorlog versterkingen bij Overschie doen aanleggen en heeft daartoe al het opgaande geboomte rond de boerderij gekapt. De Hoeken, die vanuit Rotterdam opereren, hebben uit wraak hierover het huis platgebrand. Bovendien zijn er meer grieven. Delft gebruikt naar eigen goeddunken het pad langs de Schie over mr. Pouwels zijn eif, waar bij graafwerkzaamheden herhaaldelijk schade wordt aangericht. Op 28 juli 1501 doet het hof uitspraak en wordt aan mr. Pouwels een schadevergoeding van 150 lb van 40 groten toegekend ³¹).

Nog drie andere kinderen van mr. Pouwels leren wij kennen nl. mr. Cornelis Pouwelsz. van Amersoyen, priester, die een huis bezit aan het Voorhout, noordzijde, te 's Gravenhage ³²). Dit huis komt na zijn dood aan zijn zuster Machteld Pouwelsdr. van Amersoyen, weduwe van Adriaen Barentsz. Mussel, deurwaarder van het Hof van Holland, die zelf in de Molenstraat te 's Gravenhage woont ³³). Tenslotte de tweede zoon, Dirck van Amersoyen, die blijkens het cohier van de tiende penning van Kethel in 1555 's Gravenhuize bezit ³⁴). Het is dan verpacht aan Dieuwer, de weduwe van Dirck Simonsz. te Overschie, en omvat nog 9 morgen land, 'met huys, barch en schuyren' ³⁵).

Kort hierna valt het complex in delen uiteen, zoals blijkt uit het cohier van 1561. Nog enkele malen duikt het in de zestiende eeuw op.

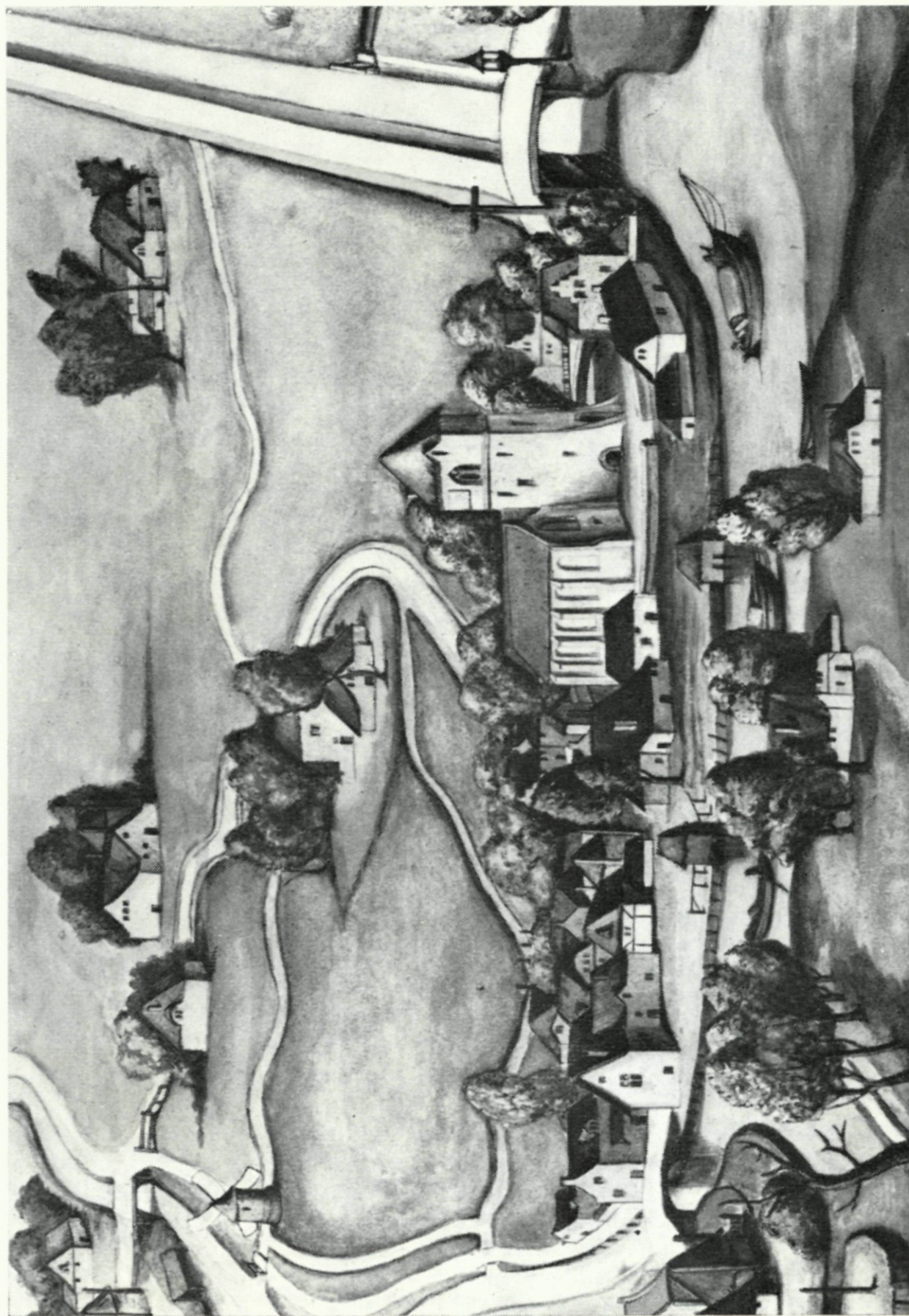
Op 16 september 1569 blijkt de boerderij eigendom te zijn van Willem Jorisz. ³⁶), en op 2 november 1586 van Jan Jacobsz. de Recht ³⁷). Deze laatste treedt op 22 december 1589 op als voogd van de nog onmondige Dirck Claesz. Pansser ³⁸) en zal wel een bloedverwant van hem geweest zijn. Hiermede zijn wij dus teruggekomen op ons punt van uitgang en rest de vraag welke conclusies kunnen wij trekken uit bovenstaande gegevens.

Allereerst blijkt, dat de boerderij reeds in 1413 bestaat, maar het complex is dan al bijna zestig jaar geen grafelijk bezit meer. Een stichting rond 1400 zou de naam 's Gravenhuize niet verklaren, wat wel het geval is, als wij ons deze denken tussen 1300 en 1355, maar het laatste woord hierin zal aan de spade van de archeoloog moeten blijven.

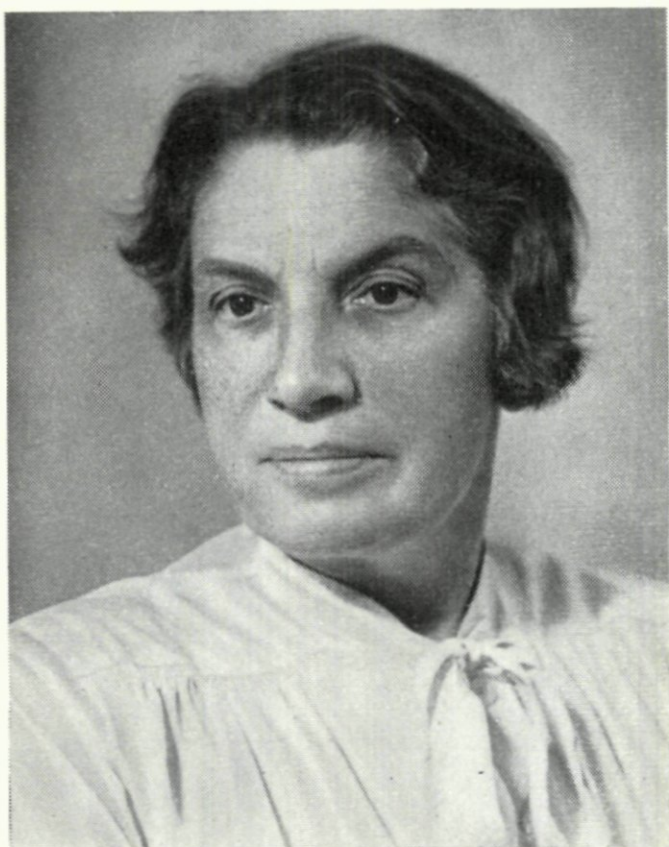
NOTEN

- 1) Archief van het hoogheemraadschap Delfland, inventaris nr. 220, f 134 vo.
- 2) Idem inventaris nr. 1345; de omslag van het stuk ontbreekt en hiermede de juiste datum. De periode waarover het handelt valt te benaderen uit het feit dat Jacob Heyndricksz. Croondersteyn erin vermeld wordt. Deze is blijkens het leenregister van Matenesse kort voor 6 december 1599 overleden.
- 3) Archief van de Staten van Holland voor 1572, inventaris nr. 1315 f 63.
- 4) Algemeen Rijksarchief, Rekeningen van de Rekenkamer van de Domeinen, (uitgegeven door dr. H. G. Hamaker 1875).
- 5) Dr. K. Heeringa: Beschrijving van Schiedam, deel I, blz. 1 en 3.
- 6) Leenkamer Wassenaar op het kasteel Twickel, register AA, f 28 vo.
- 7) Idem, register AA, f 14 vo en f 4 en 4 vo.
- 8) De opgravingen in 1947 en 1948 ter plaatse van het kasteel verricht, aangevuld door een onderzoek in 1961 hebben aangetoond dat het latere in 1574 verbrande kasteel slechts een klein onderdeel van de oorspronkelijk grotere opzet was.
- 9) Algemeen Rijksarchief, archief van de abdij van Koningsveld, oorspronkelijk charter.
- 10) Van den Bergh: Oorkondenboek van Holland en Zeeland, deel II, blz. 78 nr. 174 en blz. 79 nr. 175.
- 11) Van den Bergh: Oorkondenboek van Holland en Zeeland, deel II, blz. 100 nr. 28 (de interpunctie in deze uitgave is niet geheel juist).
- 12) De genoemde Theodericus Bokel wordt op 17 maart 1251 vermeld; hij krijgt dan recht van opvolging voor zijn oudste dochter. Het stuk is afkomstig uit het archief van de ambachtsheren van Matenesse.
- 13) Van den Bergh: Oorkondenboek, II blz. 472 nr. 1036.
- 14) Algemeen Rijksarchief, Leenkamer Holland, register E.L. 2 f 101 vo.
- 15) Idem, register E.L. 32, f 24.
- 16) Rijksarchief te 's Hertogenbosch, Archief van het Karthuizerklooster 'Het Hollandsche Huis' bij Geertruidenberg, inventaris nr. 1 a.
- 17) Algemeen Rijksarchief, Leenkamer Holland, register E.L. 32 f 35.
- 18) Idem, register E.L. 25 f 51.
- 19) Idem, register E.L. 25 f 70.
- 20) Algemeen Rijksarchief, Rekeningen van de Domeinen, inventaris nr. 205, f 23 vo en 24.
- 21) Gemeentearchief Schiedam, Leenkamer van Matenesse.
- 22) Algemeen Rijksarchief, Archief van de abdij van Egmond, inventaris nr. 12, f 14.
- 23) Gemeentearchief Schiedam, Familiearchief van Matenesse, inventaris nr. 1.
- 24) Algemeen Rijksarchief, Leenkamer Holland, register: Registrum novum vasallorum Hollandiae, f 108 vo.
- 25) Idem, het zelfde register f 109.

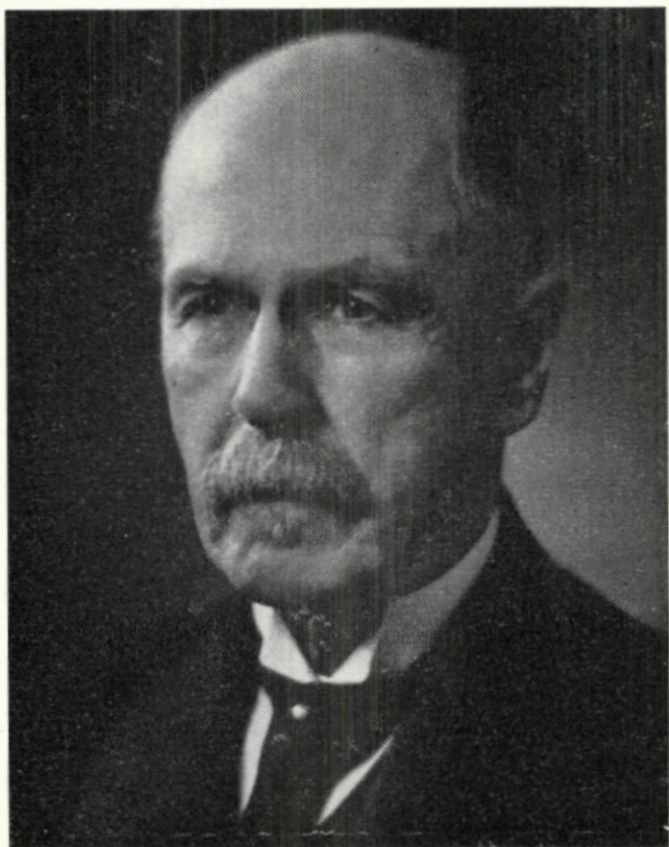
- 26) 'Ons Voorgeslacht' orgaan van de Zuidhollandse Genealogische Vereniging te Rotterdam, jaargang 1962, blz. 1 e.v.
- 27) S. van Leeuwen: *Batavia Illustrata*, blz. 840.
- 28) Leenkamer Wassenaar op het kasteel Twickel, register B, f 82 vo, register C f 3 en f 55.
- 29) S. van Leeuwen: *Batavia Illustrata*, blz. 841.
- 30) Algemeen Rijksarchief, Archief van de abdij van Rijnsburg, inventaris nr. 15, nr. 184 f 95, nr. 187 f 69 vo.
- 31) Algemeen Rijksarchief, Archief van het Hof van Holland, inventaris no. 482, acte 50.
- 32) Cohier tiende penning 's Gravenhage 1561, de huurwaarde van het huis is getaxeerd op 18 lb.
- 33) Rechterlijk archief 's Gravenhage, inv. nr. 332, f 381 vo, d.d. 16-3-1570: Machteld verkoopt haar huis aan de Molenstraat, haar voogd in deze is Dirck van Alckemade, burgemeester van den Hage; idem inventaris nr. 322, f 252 vo, d.d. 20-4-1573: De erfgenamen van Machteld verkopen het huis van mr. Cornelis Pouwels van Amersoyen aan het Voorhout.
- 34) Algemeen Rijksarchief, Archief Staten van Holland voor 1572, inventaris nr. 670.
- 35) In 1563 procedeert Machteld Pouwelsdochter van Amersoyen met de erfgenamen van Dieuwier Dirck Symonsz.'s weduwe, over een rentebrief voor het Hof van Holland, (register K, acte nr. 207). Zij schijnt erfgename geweest te zijn van haar beide broers en is zelf kinderloos overleden. Dit blijkt niet alleen uit het transport van het huis aan het Voorhout te 's Gravenhage, maar ook uit een losrente van 9 lb. ten laste van de stad Delft. Deze is afkomstig van haar moeder Russent van Alckemade; na de dood van Machteld gaat deze over volgens haar testament op Pouwels van Alckemade (Gemeente archief Delft o.a. thesauriersrekening inventaris nr. 678, f 83 en het register van achterstallige los- en lijfrenten 1572-76, f 25).
- 36) Een deel van de 9 morgen land is in 1561 in handen van de kinderen van Dirck van Bleyswijck, nl. Trijntje, Lijsbetgen en Adriaentgen. Deze laatste blijkt op 6 februari 1568 gehuwd te zijn met Tielman Willemsz. van den Heuvel, brouwer te Delft. Op 16 september 1569 wordt aan hem o.a. toegewezen een derde part van 6 morgen land bij 's Gravenhuize en nog 2 morgen hierbij gelegen. (Weeskamer archief Delft, register XIX f 357 en XXIII f 412). Opmerkelijk is dat tot de boedel behoort ook het oude domein de Ommeloop aan de overzijde van de Schie en ook land te Vlaardingen, gemeen met Dirck van Alckemade.
- 37) Oud Rechterlijk Archief Schiedam, inventaris nr. 572, blz. 126.
- 38) Leenkamer van Wassenaar op het kasteel Twickel, register H, f 47 vo.

43. Gezicht op Overschie vanuit het noorden in 1512 met op de voorgrond in het midden 's-Gravenhuize (detail van de kaart van de drie Schieën).

44. *Ida Maria van Dugteren.*

45. *Willem Ruys.*